

Калмиков О. В.,

аспірант Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проаналізовано стан малого бізнесу в Україні та здійснено спробу дослідити його динаміку, підходи до вдосконалення системи державного регулювання малого підприємництва.

Ключові слова: малий бізнес, спрощена система оподаткування, мале підприємство, місцеві фонди підтримки підприємництва.

Малий бізнес є важливим сектором національної економіки. Він являє собою самостійну систематичну економічну діяльність підприємств та фізичних осіб – підприємців, спрямовану на реалізацію економічного інтересу – отримання прибутку (підприємницького доходу). За Законом України “Про державну підтримку малого підприємництва” суб’єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб’єкти підприємницької діяльності; юридичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності¹. Розгляд підприємництва як рушійного фактора економічного зростання, виявлення суспільно-історичних, фінансово-економічних, правових перепон на шляху розвитку підприємництва спонукають до систематизованих та обґрунтованих досліджень. Створення рівних конкурентних умов для підприємницької діяльності, надання державної підтримки лише тим суб’єктам малого підприємництва, які справді її потребують, уникнення використання платників єдиного податку у схемах мінімізації податкових зобов’язань, приведення оподаткування суб’єктів малого підприємництва у відповідність до практики розвинутих країн, створення умов для адаптації до сплати податків на загальних засадах та мотиваційних умов для подальшого розвитку, формування рівних умов господарювання для малого підприємництва є далеко не повним переліком завдань, які постали перед урядом держави².

Теоретичне осмислення підприємництва було здійснено Л. Вальрасом, Ф. Візером, В. Зомбартом, Р. Кантільйоном, Д. Кларком, А. Маршаллом,

¹ Про державну підтримку малого підприємництва : закон України від 19.10.2000 № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2063-14&p=1275294133809930>.

² Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва : указ Президента України від 03.07.1998 № 727/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=727%2F98>; Єфименко Т. І. Малий бізнес в Україні: економіка, фінанси, бухгалтерський облік / Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінська, О. О. Канцуров ; за ред. Л. Г. Ловінської. – К. : НДФІ, 2006. – 368 с.; Кондратюк Т. В. Державна політика підтримки малого бізнесу / Т. В. Кондратюк. – К. : Академія, 2003. – 112 с.

Ж. Сеєм. Проблемам становлення малого бізнесу в регіоні присвячено монографію, підготовлену колективом науковців за загальною редакцією професора Дніпропетровської державної фінансової академії Н. І. Редіної³. Проте питання вдосконалення і розвитку системи державного регулювання малого підприємництва, його організації та управління потребують подальших досліджень.

Організаційно-правове забезпечення розвитку малого підприємництва регулюється нормативно-правовими документами. До них належать Закони України “Про державну підтримку малого підприємництва”, “Про підприємство”, “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”, “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, Указ Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” тощо.

Організація підтримки розвитку малого підприємництва та його законодавче забезпечення здійснюється в межах Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва. У ст. 8 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” визначено основи регулювання та функціонування цієї програми.

Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні являє собою комплекс заходів, спрямованих на реалізацію державної політики розвитку малого підприємництва. Ця державна програма має такі аспекти: сукупність комплексних заходів щодо розвитку малого бізнесу; щорічний перегляд і затвердження цих заходів та відповідно їх фінансування органами законодавчої та виконавчої влади; звітність щодо стану виконання та фінансування заходів, пов’язаних з виконанням Програми; визначення та регулювання заходів відповідно до проектів з реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, які відбираються на конкурсній основі.

Державна підтримка сприяння розвитку малого підприємництва здійснюється через створення та забезпечення діяльності мережі бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо.

Стаття 10 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” передбачає вирішення таких основних завдань:

- консультування з питань законодавства України;
- надання інформації щодо здійснення державної підтримки суб’єктів малого підприємництва;
- надання інформації щодо наявності в регіоні необхідності використання товарів (послуг), що виготовляються суб’єктами малого підприємництва, розташованими на території регіону;
- підвищення рівня кваліфікації управлінського персоналу суб’єктів малого підприємництва.

Надзвичайно важливим чинником сприяння розвитку малого підприємництва є спрощена система оподаткування фізичних та юридичних осіб –

³ Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні : колект. моногр. / за заг. ред. Н. І. Редіної. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2008. – 508 с.

суб'єктів малого підприємництва. Сучасна політика держави щодо розвитку підприємництва в Україні сприяє розвитку підприємництва, передусім — координації дій на різних рівнях економіки, на основі таких принципів: використання форм і методів прямого та непрямого впливу держави на ефективність розвитку підприємництва; допомога у розвитку підприємництва на базі економічних методів, які мають комплексний характер та тісно пов'язані з основними напрямками економічної і соціальної політики держави.

Підтримка малого підприємництва — один з основних напрямів економічної політики урядів розвинутих країн світу, оскільки малий бізнес не тільки виступає фактором економічного розвитку, а й сприяє соціально-політичній стабілізації суспільства. Тому у країнах з ринковою економікою мале підприємництво визнається одним з головних чинників політичної та соціальної стабільності суспільства та національної економіки. Особливого значення набуває формування малого підприємництва з огляду на його специфічну та фундаментальну роль у ринковій економіці. В умовах стабільної економіки частка малого й середнього підприємництва у ВВП розвинутих країн становить: у Великобританії — 50–54 %; Німеччині — 50–53; Італії — 57–60; Франції — 55–62; США — 50–52; Японії — 52–55 %, тоді як в Україні — лише 10 %.

Метою державної підтримки малого підприємництва є:

- створення умов для позитивних структурних змін в економіці України;
- сприяння формуванню і розвитку малого підприємництва, становлення малого підприємництва як рушійної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення стійкого позитивного розвитку суспільства;
- підтримка вітчизняних виробників;
- формування умов для забезпечення зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

У ст. 6 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” наголошується, що на основі визначених пріоритетів Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своєї компетенції:

- готують пропозиції щодо встановлення для суб'єктів малого підприємництва податкових та інших пільг;
- приймають рішення про виділення та використання коштів відповідних бюджетів та позабюджетних коштів для підтримки малого підприємництва;
- підтримують діяльність об'єднань суб'єктів малого підприємництва;
- сприяють залученню суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставок продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

Дії держави щодо регулювання малого бізнесу мають в основному непрямий характер. Інструменти непрямого регулювання розвитку впливають на вартісні та структурні пропорції у господарстві. Непрямі методи регулювання розділяють за основними ознаками на економічні та адміністративні.

До економічних відносять: податки і збори; гарантії, субсидії; звільнення від сплати податків і надання нецільової фінансової допомоги.

До адміністративних методів належать ті, що впливають безпосередньо на характер економічних відносин: ліцензування діяльності; встановлення квот (імпортні, експортні тощо); вимоги до якості товарів та послуг, маркування.

Окрім непрямой державної підтримки малого бізнесу (спрощення системи оподаткування та зниження податкового тиску, формування законодавчої бази функціонування малих підприємств тощо) у розпорядженні держави є методи безпосередньої підтримки малого підприємництва. Тому з метою забезпечення гарантованого ринку збуту для суб'єктів малого підприємництва та розширення виробничих потужностей державою передбачаються такі форми підтримки малого підприємництва: забезпечення участі суб'єктів малого підприємництва в державних та регіональних соціально-економічних, інвестиційних, екологічних та інших програмах; залучення суб'єктів малого підприємництва до формування, розміщення і виконання на договірній основі державних та регіональних замовлень на виконання робіт, надання послуг для задоволення державних та регіональних потреб.

Також державою передбачена і пряма фінансова підтримка малого бізнесу. Відповідно до законодавчих норм фінансове забезпечення реалізації державної політики у сфері підтримки малого підприємництва здійснюють відповідно до своєї компетенції на загальнодержавному рівні Український фонд підтримки підприємництва, на регіональному – регіональні фонди підтримки підприємництва, на місцевому рівні – місцеві фонди підтримки підприємництва.

Регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва є юридичними особами, засновниками яких можуть бути місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Український фонд підтримки підприємництва, юридичні та фізичні особи.

Кошти Українського фонду, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва формуються за рахунок бюджетних коштів, коштів, одержаних від приватизації державного та відчуження комунального майна, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних, та інших коштів.

Діяльність та фінансування цих фондів регулюються Кабінетом Міністрів України та відповідними місцевими органами влади.

На законодавчому рівні закріплено багато важелів і методів підтримки та розвитку малого підприємництва. Як зазначають спеціалісти, державне регулювання сектору малого підприємництва в державах з перехідною економікою є надзвичайно важливим. В Україні головним розпорядником коштів, що виділяються на реалізацію заходів національної програми, є Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. Головним організатором виконання більшості заходів є Український фонд підтримки підприємництва.

Зважаючи на недостатність фінансових можливостей для розвитку малого підприємництва на нинішньому посткризовому етапі, основну увагу держави потрібно спрямовувати на удосконалення фінансового регулювання та створення сприятливого фінансово-інвестиційного мікроклімату в економіці. Для цього важливо розвивати підприємства, стимулювати розвиток фінансово-промислових груп та допомагати у впровадженні науково-технічних досягнень.

Важливим аспектом розвитку малого підприємництва є стабілізація та розвиток фінансово-кредитної системи. Зазначимо, що для суб'єктів малого підприємництва основним джерелом фінансових ресурсів залишаються власні ресурси. Тому визначальним напрямом удосконалення політики сприяння малому бізнесу є фінансово-кредитна підтримка, податкове регулювання. Отже, побудова фінансово-кредитної системи, яка б уможливила доступ суб'єктам малого підприємництва до фінансових ресурсів, є пріоритетом для держави.

Загальнодержавна політика розвитку малого підприємництва визначає загальне спрямування у цій сфері в національному масштабі. Однак не менш важливою є її адаптація та удосконалення на регіональному рівні. Серед основних напрямів регіонального розвитку малого бізнесу можна виокремити такі:

- удосконалення фінансового забезпечення регіонального розвитку шляхом збільшення дохідної бази місцевих бюджетів та їх розширення;
- стимулювання підприємництва на місцевому рівні за рахунок науково обґрунтованих пільг;
- стимулювання розвитку середньострокового кредитування;
- активізація страхування у сфері малого підприємництва.

Відповідно до цих та інших напрямів регіональної політики розвитку малого підприємництва в Україні реалізується такий план заходів та певні програми сприяння розвитку:

- народних промислів та ремісництва (створення та підтримка існуючих малих підприємств у сфері народних промислів);
- сільського туризму (формування умов для надання якісних послуг суб'єктами малого підприємництва у сфері сільського туризму);
- підприємництва у сільській місцевості (вирішення проблеми зайнятості населення, підвищення якості сільськогосподарської продукції).

Проаналізуємо кількісні показники розвитку приватного сектору на регіональному рівні (таблиця).

Динаміка кількості малих підприємств в Україні має такий вигляд (рисунки).

Темпи приросту кількості малих підприємств є такими:

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
141,52	127,28	113,68	110,55	107,19	108,64	107,47	103,91	104,13	104,16	105,40

Як свідчать статистичні дані, найбільша кількість малих підприємств знаходиться у м. Києві, менше їх у Донецькій, Дніпропетровській, Харків-

Таблиця

Кількість малих підприємств за регіонами

Регіон	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Україна	96 270	136 238	173 404	197 127	217 930	233 607	253 791	272 741	283 398	295 109	307 398	324 011
АР Крим	5 991	6 017	6 895	8 887	9 183	10 984	12 437	13 909	14 197	14 566	15 612	16 071
Вінницька обл.	2 148	2 706	5 179	4 823	5 221	5 303	6 460	7 277	7 540	7 811	7 882	7 949
Волинська обл.	1 184	1 652	2 665	2 921	3 468	3 731	4 148	4 524	4 739	4 723	4 797	4 917
Дніпропетровська обл.	8 031	9 646	12 374	13 703	13 494	15 331	17 001	18 566	18 960	19 424	20 453	21 607
Донецька обл.	14 481	15 448	17 076	17 831	24 807	24 833	25 354	26 011	26 020	26 004	25 958	26 004
Житомирська обл.	1 205	2 279	2 982	4 907	5 181	5 704	5 848	5 964	6 019	6 079	6 111	6 132
Закарпатська обл.	1 805	3 908	4 995	5 774	5 843	6 396	6 507	6 574	7 554	7 802	7 796	7 564
Запорізька обл.	4 349	5 532	6 419	7 409	7 972	8 687	9 781	10 730	10 839	11 577	11 718	12 625
Івано-Франківська обл.	2 547	3 269	4 332	4 767	6 146	6 464	6 737	7 287	7 259	7 445	7 628	7 704
Київська обл.	2 719	3 161	5 167	6 147	5 978	6 575	7 738	8 679	8 994	10 052	11 153	12 164
Кіровоградська обл.	1 242	1 627	4 055	4 215	4 369	5 042	5 071	5 433	5 450	5 518	5 556	5 649
Львівська обл.	4 044	5 959	8 403	8 952	8 764	9 347	9 837	10 167	10 267	10 332	10 608	11 102
Луганська обл.	4 972	8 915	12 622	13 393	13 612	13 996	14 759	15 451	16 191	16 355	17 369	18 372
Миколаївська обл.	2 817	4 756	5 518	6 507	6 843	7 216	7 581	7 663	7 723	7 897	8 153	8 659
Одеська обл.	2 860	6 403	6 215	7 753	9 591	10 660	11 735	13 121	14 126	14 979	16 110	17 319
Полтавська обл.	2 708	4 171	5 304	5 999	6 128	6 538	7 055	7 444	7 559	7 667	8 069	8 599
Рівненська обл.	1 925	2 654	2 923	3 220	3 650	3 972	4 233	4 647	4 743	4 958	4 953	4 975
Сумська обл.	1 795	1 967	2 794	2 968	4 944	5 319	5 612	5 761	5 846	5 921	6 003	5 966
Тернопільська обл.	1 231	2 049	2 423	2 689	3 030	3 468	3 645	4 147	4 292	4 403	4 516	4 759
Харківська обл.	8 089	10 139	12 541	13 328	13 392	15 127	16 119	17 002	18 124	18 814	19 369	20 489
Херсонська обл.	1 431	3 037	3 903	5 474	7 615	5 818	6 021	6 131	6 182	6 228	6 220	6 428
Хмельницька обл.	1 958	2 181	3 241	4 184	4 519	4 841	5 178	5 607	5 833	6 106	6 296	6 522
Черкаська обл.	1 806	1 976	3 582	4 619	5 058	5 065	5 353	5 743	5 851	5 914	6 040	6 321
Чернівецька обл.	1 333	2 170	2 445	2 747	2 975	3 569	3 668	3 737	3 881	4 120	4 277	4 408
Чернігівська обл.	1 065	1 575	2 823	3 407	3 388	3 567	4 325	4 826	4 961	5 068	5 161	5 355
м. Київ	11 406	21 585	24 543	28 789	30 691	33 940	39 448	43 909	47 711	52 621	56 854	63 275
м. Севастополь	1 128	1 456	1 985	1 714	2 068	2 114	2 140	2 431	2 537	2 725	2 736	3 076

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

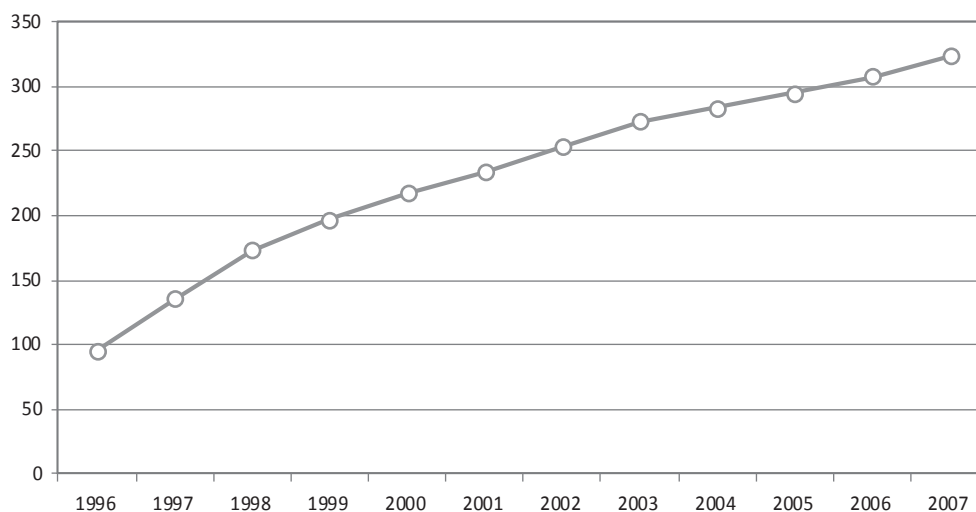

Рисунок. Кількість малих підприємств в Україні, тис. од.

ській та Львівській областях. Такий регіональний розподіл зумовлений нерівномірним розвитком регіонів в Україні та тяжінням малого підприємництва до фінансових, індустріальних та адміністративних центрів.

Розвиток малого підприємництва у регіональному масштабі, зокрема на селі, дасть змогу зміцнити місцеві бюджети, поліпшити соціальне забезпечення жителів сільської місцевості, зменшити навантаження на державний бюджет та вирівняти економічну ситуацію в країні.

Основні напрями бюджетної політики щодо підтримки малого підприємництва:

- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;
- встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва;
- запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;
- фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва;
- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

Пріоритетні напрями бюджетної політики у підтримці малого підприємництва відбиваються у реалізації відповідних бюджетних програм. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні є комплексом заходів, спрямованих на реалізацію державної політики щодо розвитку малого підприємництва. Підтримка малого підприємництва здійснюється відповідно до Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, Програми підтримки малого підприємництва в Автономній Республіці Крим, регіональних та місцевих програм підтримки

малого підприємництва, які затверджуються відповідно до законодавства.

Програми підтримки малого підприємництва включають положення про:

- фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку суб'єктів малого підприємництва;
- забезпечення участі суб'єктів малого підприємництва у виконанні поставок для державних, регіональних та місцевих потреб;
- вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- пропозиції щодо встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва, у тому числі пом'якшення податкової політики;
- допомогу в матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні.

В Україні для розвитку та поліпшення умов діяльності малих підприємств урядом впроваджено:

- єдиний спрощений порядок державної реєстрації;
- державну реєстрацію суб'єктів господарювання за принципом “єдиного вікна”, яка передбачає постановку на облік шляхом електронної передачі даних відповідним державним органам;
- спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва.

Необхідно зазначити, що реалізація пріоритетних напрямів бюджетної політики щодо підтримки малого підприємництва забезпечить створення бази для економічного зростання у посткризовий період.